

Сэмантычна раскошнае ды завершанае *стома* змушае да рамантычна-высокага асэнсавання беларускага прозьвішча, да якога й ты далучаны праз свайго, хто ведае, у якім калене продка.

## Страха

### Ігар Бабкоў

Чатыры сыяны — гэта яшчэ ня ўсё. Мацуюцца бэлькі, падымаюцца кроквы, і нарэшце прыходзяць *страхары* са сваімі *страхоўкамі* ды кладуць *страху*. Нават калі *страха* новая, прась яе дыхае неба. *Падстрэшша* — першая прыступка да неба, блізкае і жаданае беларускае надзем'е.

Чаго толькі не захоўвалася на *падстрэшшах* нашых хат — кнігі, старыя газеты, непатрэбныя рэчы. У першай палове стагодзьдзя пад *страху* пераносілі кросны і верацёны, старую вопратку, сапсаваныя гадзіннікі і прасы. Пасьля другой сусьветнай вайны туды патраплялі беларускія граматыкі і міжваенныя кнігі, рукапісы і цэлыя архівы.

*Падстрэшшы* і сталіся нашымі архівамі. Мышы і ластаўкі там былі архівістамі, кот — дырэктарам, а кроплі дажджу — наведнікамі і чытачамі. Потым усё гэта расшуквалася і рэстаўравалася, пераносілася ў музэі і прыватныя калекцыі. Мы паступова забывалі пра паходжаньне нашых скарбаў, забывалі пра *страху* і *падстрэшша*. Але варта памятаць: ад войнаў і ператрусаў, ад ідэалогічных кампаніяў і размаітых чыстак у Беларусі ёсьць свой прытулак — на *падстрэшшы*, бліжэй да неба.

## Струк

### Сяржук Сокалаў-Воюш

*Струк* — слова-загадка. Нягледзячы на тое, што ўва ўсіх славянскіх мовах яно гучыць амаль аднолькава і толькі ў баўгарскай і сэрбскахарвацкай мовах мае, апроч асноўнага значэньня „плод некаторых расьлінаў“, яшчэ значэньне „сыябло, галінка“, паходжаньне яго незразумелае. Прынамсі, так цьвердзяць сур'ёзныя і аўтарытэтныя навуковыя выданьні.

Напраўду, ніводнае зь іх не фіксуе таго значэньня слова, якое бытуе ці не ўва ўсёй Беларусі. *Струк* — мужчынскі полавы чэлес, найчасей — дзіцячы. Выглядае, што якраз гэтае значэньне звужэна ўжываньне слова ў нашай тапаніміцы й антрапаніміцы.

Вытворнае ад „*струк*“ — *струкаваты* — мае ў нашай мове тры тлумачэньні: які мае шмат *струкоў*, падобны да *струка* і кучаравы. З гэтым апошнім і была звязаная прозва бацькі Якуба Коласа — Міхала Міцкевіча, які меў кучаравыя валасы і адпаведную мянушку — *Струк*.

Напэўна, ад падобнай мянушкі ўтварылася некалі прозьвішча *Струкаў*. Рыгор *Струкаў* — ваенны дзеяч часоў грамадзянскай і вялікай айчынай войнаў з-пад Вяліжу. Расеец Дзьмітры *Струкаў* — мастак, археоляг і пэдагог XIX стагодзьдзя, які ў 1864 годзе наладзіў экспэдыцыю ў Беларусь, у часе якой зрабіў безліч замалёвак нашых мястэчак, помнікаў архітэктуры, іншых збудаваньняў, а таксама твораў выяўленчага мастацтва, сярод якіх і Крыж Эўфрасіньні Полацкай — адна зь нямногіх мастацкіх выяваў гэтага хрысь-

ціянскага сымбалю Беларусі. Міхал *Струк* — герой мінулай вайны з Мазыршчыны.

У беларускай тапаніміцы гэтае слова досыць рэдкае. *Струкачоў* — вёска недалёка ад Кармы і *Струкі* — каля Буда-Кашалёва на Гомельшчыне.

## Стрэс

### Антаніна Хатэнка

Сьцятыя вусны, сьціснутыя кулакі, сашчэпленыя сківіцы, ссунутыя пахмурныя бровы, сасьлепленыя вочы — *стрэс*. Растрэскаюцца маланкі *стрэсу*, і мы гасім іх у сабе: каб не высоўваліся. Мы, бывае, ператвараемся ў хісткія цені, здатныя адно жаліцца й стагнаць, — аберагаем ад сябе ваколье. Куды ж ужо болей — здагадваемся — ва *ўстрэсеную* прастору нашае Краіны? Уключаеш радыё — трасе *стрэс*, высьвечваеш экран тэлевізара — навальваецца *стрэс*, разгортваеш газэту — апынаешся ў абдоймах *стрэсу*. Вытрасены зьмест жыцця, абтрэсенае, як дзічкі, хараство. *Стрэс* палымным дротам абвівае цела. *Стрэс*, аголены боль, як выгінастая зьмяюка, прапаўзае між мною й людзьмі, мною й родам, між мною й дзяржаваю. *Стрэс* расшчапляецца на агністыя аскепкі, якія колка ўпіваюцца ў думкі. *Стрэс* выкручваецца, зьвіваецца злоснаю спружыністаю гадаўкаю, скрыўджана шыпіць і надзімаецца, адтапырыўшы ганарлівыя вусы. Пякучае драціньне *стрэсу* абпальвае душы. Сьвет робіцца чырвона-пагрозылівым альбо шэрачорным. Ад злосьці ажно зьлёна ўваччу. *Стрэс* бязьлітасна б'е токам пагрозаў ды зманлівых абяцанак па валокнах нэрваў. Мы — Краіна пад высокаю напругаю. А *стрэс* пакручвае сабе хвостом ды ўладарыць — правіць шыкоўны баль нашага растрасаньня, аздобленага смакаўною трасянкаю. А як хораіша *стрэсу* валодаць *раСТРЭСенымі* на маўклівыя панурыя купкі бязьліўцамі! Ці ж мы ўсе *страсянутыя*? Нясем жа, рассыпаем па сьвеце *ўСТРЭСеныя* думкі й пачуваньні — і трасемся звыкла ў калатуне. А чаго, братове, дрыжым? — каб хто спытаў... Вусаты *стрэс*, разьёшаны, з уздыбленаю гняўліва поўсьцю й сьмяротным шуганьнем у вачох усяго толькі навучае нас вытрасаць з вантробаў *стрэс* — страх быць Сабою на сваёй зямлі.

## Ступа

### Рыгор Барадулін

*Ступа* — папярэдніца жорнаў, сродак перамяшчэньня Бабы-Ягі, правобраз ракеты. Мядзьведзь у казцы просіць яму паслаць на начлег рад каменя, рад паленьня, зьлезную *ступу* пад галаву.

На першы позірк, дужа ўсё проста: прадзяўбаная атворына ў калодзе ці стаўпе (адсюль можа й само слова „*ступа*“) ды абчасанае ўручча, якое таўкачом завецца. Але ў прастасьці заўсягды адмысловасьць і дасканаласьць.

Засыпаецца зерне ў расшчэрыну *ступы*, і таўкач таўчэ, *ступае*, *ступае*, *наступае*. Зерне неахвотна расстаецца са сваёй унікальнай па трываласьці апраткай, зрабіўшыся голым, пачынае звацца „крупамі“. Крупы прасяныя, ячныя, груца. З круп — крупеня. Калі мала іх у катле гатуецца,